

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑ ΑΘΗΝΑΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΗ

ΑΘΗΝΑΙ 24 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1896

— 16 —

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΚΑΤΑ ΣΑΒΒΑΤΟΝ

ΛΟΡΔΟΣ ΒΥΡΩΝ

ΑΘΗΝΑΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

Αί ημέραι τῶν ἑορτῶν προσεγγίζουν. Τὸ συναισθάνεται πᾶς τις ἀπὸ τὰς ἐπισημομέναις μὲ προϊούσαν ζωηρότητα ἐργασίας· εἰς τὸ Στάδιον, ὅπου ἐτοποθετή-

θησαν ἤδη σχεδὸν πάντα τὰ εἰδώλια καὶ ἰσοπεδοῦται ὁ στίβος, εἰς τὴν γέφυραν, εἰς τὴν κοίτην τοῦ Ἰλισσοῦ, εἰς τοὺς δρόμους καὶ τὰς πλατείας τῆς πόλεως, ὅπου ἀνορύσσονται λάκκοι, τοποθετοῦνται πολυφωτα, χρωματίζονται φανοί, πῆγνυνται κοντοί. Καὶ ἀκόμη περισσότερον εἶναι αἰ-

σθητὴ ἢ προσέγγισις ἀπὸ τὴν ἀόριστον ἐκείνην ἡὼ τοῦ φωτός καὶ τοῦ θάλπου τὴν ὁποῖαν αἱ τελευταῖαι αὐταὶ εὐδαί ἡμέραι τοῦ Φεβρουαρίου σκερπίζουσιν ὡς προάγγελον τοῦ ἔαρος. Καὶ τὸ ἔαρ εἶνε ἡ ἐποχὴ τῶν ἀγώνων.

Ἡ προσδοκία ὀλονὲν ἐπιτείνεται. Οἱ ἀ-

ΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΤΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ

Ἡ περὶ τὰ θεάματα ῥοπή τῶν Ρωμαίων ἦτο ἐμφυτος καὶ εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς, μετ' ὅλους τοὺς ἀφορισμοὺς καὶ τὰς καταδιώσεις τῆς ἐκκλησίας. Ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, σὺν τῇ μεταφορᾷ τῆς πρωτεύουσας ἀπὸ τῆς Ρώμης εἰς τὸ Βυζάντιον, μεταφέρθησαν καὶ τὰ θεάτρα, τὰ στάδια, αἱ θηριομαχίαι καὶ αἱ μονομαχίαι.

Εἰς μάτην ἐπάλασεν ἡ χριστιανικὴ ἐκκλησία κατ' αὐτῶν. Εἰς μάτην ὄλοι οἱ ἐκκλησιαστικοὶ πατέρες ἐξέπεμπον τοὺς ἀφορισμοὺς των καὶ τοὺς ρητορικοὺς των μύθους κατὰ τῶν θεατρομαχῶν συμπολιτῶν των. Ὁ ἄρτος καὶ τὰ θεάματα ἦσαν ἡ πρώτη φροντίς καὶ τοῦ Βυζαντινοῦ, ὅταν δὲ ταῦτα ὑπῆρχον, οἱ πάντες ἠδιαφόρου ποίως ἦτο ὃ ἐπὶ τοῦ θρόνου καθήμενος καὶ ποίως ἐπήγγαζαν αἱ ὑποθέσεις τῆς αὐτοκρατορίας.

Ὁ Ἱππόδρομος τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἷος εἰσώζετο τὸν ἸΕ' Αἰῶνα ὀλίγον πρὸ τῆς Ἀλώσεως.

«Ὡς ἐστὶ, λέγει περὶ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, αἰσχρὸν περὶ τοὺς ἵππικοὺς καὶ τὰ θεάτρα καὶ τὰ στάδια καὶ τὰ κυνηγία μεμνημένοι τόσο, ὥστε τοῦ ποιεῖσθαι βίον καὶ πόλιν εἶναι παιζόντων τὴν πρώτην ἐν πόλεσιν».

Ἡ μελαγχολικὴ αὕτη ἀπιστορὴ τοῦ Γρηγορίου δεικνύει πόσον παρὰ τὰς Βυζαντινὰς ἦσαν ἐρριζωμένοι αἱ θεαματικαὶ ἀπολαύσεις, καὶ πόσον ἀκαρποὶ ἀπέβησαν αἱ προσπάθειαι αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Χρυσόστομου πρὸς ἐκρίζωσιν τῶν συνηθειῶν τούτων, αἵτινες ἐθεωροῦντο ὡς ἐθνικαί. Εἶνε δὲ γνωστὸν τὸ ἐπιπεδοῦν τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ, ὅστις ἐφυλάκισεν Ἀντίστρον τὸν θυρωρὸν του ἐν ἡμέρᾳ ἵπποδρο-

Σ. Δ. Ολ. Τὸ κεφάλαιον τοῦτο εὐηρεστέθη νὰ παραρτῆται ἡμῖν πρὸς δημοσιῶσιν ὃ ἀνὰ δελφικὴν. Ἄντων. Σηλιωτόπουλος εἰς τῶν διακεκριμένων παρ' ἡμῖν δημοσιογράφων, ἐκ τοῦ κατ' αὐτὰς δημοσιευομένου γλαφυροῦ καὶ ἐνδιαφέροντος συγγράμματός του ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ἡ Γυμναστικὴ διὰ μέσον τῶν Αἰώνων». Τὸ βιβλίον τοῦτο λίαν φιλοκάλεος ἐκτυπούμενον καὶ ὑπὸ πολλῶν εἰκόνων κοσμούμενον, ἐκτός του ἐπικαίρου, κέκτηται καὶ ὅλα τὰ πρόσοντα ὠφέλιμου καὶ ἐπαγωγῶς ἔχου.

μίας, διότι δὲν ἠθέλησε νὰ πωλήσῃ τὸ πρὸς εἰκοδόμησιν τῆς Ἁγίας Σοφίης εἰς αὐτὸν ἀνήκον γήπεδον. Ὁ ταλαίπωρος Ἀντίστρος μὴ δυνάμενος ν' ἀντιστῆ εἰς τὸν πειρασμὸν τῆς ἐν τοῦ θεάματος ἀπολαύσεως, ἔστερξε νὰ πωλήσῃ τὸ γήπεδον ὑπὸ τὸν ὄρον, ὥς ὅτου θεωρῆσῃ.

Τῶν διαθέσεων δὲ τούτων τῶν ὑπηκόων των δὲν ἦσαν ξένοι καὶ οἱ βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες, οἱ ὅποιοι ποικιλτρόπως, ὅπως καὶ οἱ Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες, προσεπάθον νὰ ἱκανοποιῶσι τὰς ἐρέξεις του πλήθους, πολλάκις κατερχόμενοι καὶ αὐτοπροσώπως εἰς τοὺς ἀγῶνας.

Τοιοτρόπως ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ ὁ τοῦ Θεοφίλου δὲν ἀπηξίωσε μιμούμενος τὸν Νέρωνα, νὰ κατέλθῃ εἰς τὸν Ἱππόδρομον, ἐνδεδυμένος ὡς ἥνιοχος (jockey) καὶ φέρων τὸ βένετον (κυκαῖον) χρῶμα.

Ἐπῆρξε δὲ πατριάρχης, Θεοφίλακτος ὁ υἱὸς Ρωμανοῦ τοῦ Λεκαπηνοῦ (952—956), ὅστις ἔστρεψεν ἐν ταῖς ἱπποστασίαις του ὑπὲρ τοὺς χιλίους ἵππους, καὶ ὅστις διεκέψε ποτε τὴν ἱεράν λειτουργίαν, ἐπὶ

τῇ ἀγγελίᾳ ὅτι μίξ των φορβάδων του εἶχε τῆξ.

Διότι αἱ Ἱπποδρομίαι ἦσαν τὸ ἀρεστότερον θέαμα διὰ τὸν ὄχλον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἱ δὲ αὐτοκράτορες περιήγγαζον ἐπὶ τοσούτων αὐτάς, ὥστε ὅλον τὸ Βυζάντιον διηρθεῖ εἰς Πρασίνοὺς καὶ Βενέτους καὶ ἀλληλεσφάζοντο ὑπὲρ τῆς ἐπικρατήσεως των εἰς τοὺς ἀγῶνας τούτους.

Ἡ διείρεσις τῶν Πρασίνων καὶ Βενέτων ἀναφέρεται κατὰ πρῶτον εἰς τὸ ἐν Ἀντιοχείᾳ Ἱπποδρομῖον, τελομένου αὐτόθι τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων, ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Καλιγούλα, ὅπου ἔλαβε χώραν κατὰ τὸ 507 καὶ ἡ πρώτη ἀλληλοσφαγία αὐτῶν. Ἐξ Ἀντιοχείας ὅθεν μεταφέρθη εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Οἱ Πράσινοι καὶ οἱ Βενέτοι ἔλαβον τὰς προσωνομίας ταύτας ἐκ τῶν διακριτικῶν χρωμάτων, τὰ ὁποῖα ἔφερον κατὰ τὰς ἵπποδρομίας. Ταῦτα δὲ ἦσαν δύο ἐν ἀρχῇ, τὸ πράσινον καὶ τὸ βένετον (γαλάζιον). Κατόπιν δὲ προσετέθησαν καὶ δύο ἄλλα, τὸ ρουσσέιν καὶ τὸ λευκὸν (ἀλβάτον). Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν προσθήκην αὐτῶν τὸ πράσινον καὶ τὸ βένετον ἦσαν τὰ ἐπικρατέστερα. Μεταξὺ δὲ τῶν μερῶν τούτων ὑπῆρξε τοιαύτη ἔρις, ὥστε ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἐκτραχίθησαν σπασμοὶ συνεσπειρέθησαν εἰς

τὸν ἵππόδρομον 30 χιλιάδες πτώματα. Ὅταν ἐτελοῦντο ἵπποδρομίαι ἐκάστη τῶν μερῶν τούτων κατήρχετο συνεταγμένη εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ διεξεδίκε ὑπὲρ αὐτῆς τὴν νίκην. Ὁ ὄχλος δὲ τοῦ Βυζαντίου διηρεῖτο τοιοτρόπως εἰς δύο ἀντίθετα στρατόπεδα.

Ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ νεωτέρου τῷ 447 οἱ ἀποτελοῦντες τὰς δύο φατρίες ἄνδρες ἀνήρχοντο εἰς 16,000.

Ἐκάστη δὲ τῶν φατριῶν εἶχεν ἰδίους ὄχι μόνον ἥνιοχοι, θηριοτρόφοι, ἵπποφύλακται, τεσσαράριον, κουστοδιάριον, μαγγανάριον κ.λ.π. ἀλλὰ καὶ ποιητὰς καὶ μελιστάς, οἱ ὅποιοι συνέθετον καὶ ἐτόνιζον τοὺς πρὸς τιμὴν τοῦ αὐτοκράτορος ψαλλόμενοι ὕμνους.

Ἡ δαπάνη μιᾶς ἵπποδρομίας ἦτο κολοσσιαία. Μέχρι τοῦ Θεοδοσίου ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ συνεισφέρωσι ἀναλόγως αἱ πόλεις τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν. Κατόπιν ἐθεωρεῖτο τοῦτο καθήκον τῶν αὐτοκρατόρων, τῶν ὑπάτων τῆς πόλεως, τῶν ἐπαρχῶν καὶ ἄλλων ἀρχόντων.

Πολλάκις ἡ περιουσία των κατ' ἔτος διεριζομένων ὑπάτων δὲν ἐπῆρκει, τὸ ἐλλείπον δὲ κατὰ τὸν Γιββωνα ἀνεπληρούτο ὑπὸ τοῦ δημοσίου ταμείου. Τὸ ἐλλείπον δὲ τοῦτο ὑπερέβαινε τὸ ἐν ἑκατομύριον φράγκων!

Αἱ ἵπποδρομίαι παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς ἐτελοῦντο συνήθως τὸν Μαῖον, ἐνίστε δὲ καὶ κατὰ τὰς ἑορτὰς τῶν Χριστουγέννων εἰς τὸν μέγαν Ἱππόδρομον, οὗ τὰς βάσεις ἔθεσε πρῶτος ὁ αὐτοκράτωρ Σεβήρος, συνεπλήρωσε δὲ ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος.

Ἐκεῖτο δὲ εἰς τὸ μέρος, τὸ ὁποῖον σήμερον κατέχει ἡ πλατεία Ἀτ-μεϊδᾶν καὶ τὸ πλῆσιον αὐτῆς ἐγειρόμενον τζαμίον τοῦ Σουλτάν-Ἀχμέδ. Ὁ μέγας Κωνσταντῖνος κατεσκεύασεν τὸν Ἱππόδρομον ἐπὶ τῶν διαστάσεων τοῦ Circus maximi τῆς Ρώμης καὶ ἔδωσε πρῶτος ἐν αὐτῷ ἵππικοὺς ἀγῶνας κατὰ τὴν ἐπέτειον τῆς κτίσεως τῆς πόλεως, ἧτοι τὴν 11 Μαΐου. Τὸ πρὸς μεσημέριον μέρος τοῦ Ἱπποδρόμου, ἐπειδὴ τὸ ἔδαφος ἦτο κρημονόδον, χάριν ἰσοπεδώσεως ὑπεβασιζέτο ὑπὸ στείον, ὑπόθεν ἐξείνεντο ἡ θαυμασία ἀποψις τῆς Προποντίδος καὶ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς συγγραφεῖς ἐφαινότο ὄχι μόνον τὰ περιπλέοντα πλοῖα, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἀναπτόωντες δελφίνες.

Εἰς τὸ μέσον τοῦ Ἱπποδρόμου ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς καλυμμένης σφενδόνης ἔκειτο τὸ Κάθισμα, ἧτοι τὸ βασιλικὸν θεωρεῖον, βασιταζόμενον ὑπὸ 24 ὑψηλῶν κιόνων.

Εἰς τὸ Κάθισμα ἀνήρχετο ὁ αὐτοκράτωρ ἀπὸ τοῦ πάλαιου διὰ τοῦ καλυμένου κυχλίου, στενῆς καὶ σκιετίνης ἑλικειδοῦς κλίμακος, ἧτις ἐγένετο τὸ θέατρον πλείστον ὅσον δολοφονιῶν.

Ἐντὸς τῆς εἰσόδου ταύτης ἐδολοφονήθη κατὰ τὸ 380 ὁ αὐτοκράτωρ Γρατιανός, υἱὸς τοῦ Οὐαλεντιανοῦ κατὰ αἰαταγὴν τῆς ἀρειανίζουσας μητρίδος αὐτοῦ Ἰουστίνης. Ἐντὸς αὐτῆς προσετίθοντο ἑδολοφονήθησαν καὶ στρατηλάται καὶ ἕπατοι κατὰ αἰαταγὴν τῶν αὐτοκρατόρων.

Ο. Θ. ΠΡΟΣ.

ΒΕΡΝΑΡΔΟΣ ΟΡΝΣΤΑΙΝ

Ὁ ἀποθανὼν ἀρχίατρος.

Ἐκοσμεῖτο δὲ ὁ Ἱππόδρομος ὑπὸ ἀναριθμήτων ἀγαλμάτων, πανταχῶθεν μεταφερθέντων εἰς Κωνσταντινούπολιν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν καὶ τὰ ἀριστουργήματα τῆς ἀρχαιότητος, ἡ χρυσελεφάντινος Ἀθηνᾶ καὶ ὁ καθήμενος Ζεὺς τοῦ Φειδίου.

Τὰ πλείστα τῶν ἐκ μετάλλου ἀγαλμάτων τούτων μετεβλήθησαν εἰς νομίσματα ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων, ἄλλα δὲ ἀνηρπάγησαν καὶ μεταφέρθησαν ἀλλαχοῦ. Σήμερον σώζονται μόνον ὁ ὀβελίσκος τοῦ Θεοδοσίου, ὁ χαλκὸς τριεπίκτος κίων, ὅστις θεωρεῖται ὡς βᾶσις τοῦ ἐν Δελφοῖς ἀνατεθέντος ἐκ τῶν λαφύρων τῶν Περσῶν χρηρηγικοῦ τρίποδος τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἡ κτιστὴ στήλη.

Ὁ ἱστορικὸς αὗτος Ἱππόδρομος τῆς Κωνσταντινουπόλεως δὲν ἐχρησίμευε μόνον διὰ τὰς ἵπποδρομίας τῶν Βυζαντινῶν. Πολλάκις τὸ ἔδαφος αὐτοῦ ἐβάφη μετ' αἱμα ἄνθρωπων θυμάτων, εἰς δὲ τὴν κονίστραν του ἐμάχησαν μάγισσες καὶ αἰρετικοὶ καὶ ἀποστάται.

Ἐπὶ τῆς στάσεως τοῦ Νίκα, ἧτις ἤρξατο τὴν 19 Ἰανουαρίου τοῦ 523 καὶ διήρκασε 16 ἡμέρας, ἐφονεύθησαν 35 χιλιάδες ἄνθρωποι, κατὰ τὸν χρονογράφον Θεοφάνην, καὶ τὰ πτώματα αὐτῶν ἐρρίφθησαν εἰς τὰ ὑπόγεια τοῦ Ἱπποδρόμου. Τσαύτη δὲ ἦτο ἡ ἐξ αὐτῶν ἐκπεπονημένη δυσσομία, ὥστε ὁ Ἰουστινιανὸς ἠναγκάσθη νὰ φράξῃ αὐτά.

Κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 749 ἐμαρτύρησεν ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ ὠσαύτως ὁ δυστυχεῖς ἐκεῖνος πατριάρχης Κωνσταντῖνος, ὅστις καθρέθη ἐν τῷ ναφῷ τῆς Ἁγίας Σοφίας, διότι ὑψώσας τὰ τίμια καὶ ζωοποιὰ ξύλα εἶπεν «ὡς οὐκ ἔστι τῶν προσκυνοῦντων τὰς εἰκόνας».

Ὁ φανατικὸς ὄχλος τὴν ἐπομένην τῆς καθαιρεσέως του, τελομένου ἵπποδρομιῶν, ἔσυρε αὐτὸν εἰς τὸν Ἱππόδρομον. Ἐκεῖ ἐψίλωσαν τὴν ὄψιν του, ἀποκίψαντες τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς, τὴν γενειάδα καὶ τὰς ὀφρῦς, ἐνέδυσαν αὐτὸν σπρικόν καὶ ἀμμωνίικων κοντῶν, τὸν ἐκάθισαν ἐπὶ ὄνου σαγματωμένου ἐξαναστροφή, κατὰ τὴν βυζαντινὴν φράσιν, καὶ ἀφοῦ τὸν ὑπεχρέωσαν νὰ κρατῇ τὴν οὐρανὸν αὐτοῦ παρέδωσαν αὐτὸν εἰς τοὺς ἐμπαιγκοὺς τοῦ πλήθους, μέχρις ὅτου τὸν ἀπεκεφάλισαν ἐν τῷ Κυνηγίῳ.

Παρομοίαν τύχην εἶχε κατὰ τὸ 1185 ὁ αὐτοκράτωρ Ἀνδρόνικος ὁ Κομνηνός, ὅστις ἐκθρονισθεὶς ἐτέθη ἐπὶ ψωρῶσης καμῆλου, ἐψιλωμένος τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ γένειον, ράκος περιβεβλημένος, ἐστερμημένος τὴν ἐτέραν τῶν χειρῶν καὶ τὸν ὀσθλακόν, σκεπὸς τῶν ὕβρων καὶ τῶν ἐκδικήσεων τοῦ πλήθους.

Ἐν τοιαύτῃ καταστάσει ἤχθη εἰς τὸν Ἱππόδρομον καὶ ἄλλοι μὲν μετ' ἐπιπέδου δὲ ἱπποκόμοι μετέβαινον ἐν ἑορτασίμῳ στολῇ μετὰ λαμπαδῶν νὰ εὐχρηθῶσιν εἰς τοὺς ραχτωμένων ἐκκίον τὰ πλευρὰ του, καὶ

ἄλλοι ἐλιθοβόλου, κῦνα ὀνομάζοντες λυσιστήρα αὐτὸν.

Μία δὲ γυνὴ ἀκόλατος ἀκέραμον θερμοῦ ὕδατος πλήρη ἀρπασαμένη ἐξ ὀπτανεῖου τῶν ἐκείνου κατεκένωσε παρεῖων. Ὁ δὲ ἀντεῖχε γενναίως καὶ πρὸς τοὺς βάλλοντας ἐπιστρεφόμενος ἔλεγε: Κύριε ἐλέησον! καὶ εἶνα τί καλῶς συντετριμμένου προσεπιβλέψω. Διότι ἐγνωρίζεν ἐκ στήθους τὰς γραφὰς. Μέχρις ὅτου κατωκέφαλα κρεμασθεῖς μεταξὺ δύο στηλῶν καὶ κατακρεουργηθεῖς, ἀμῶλις, ἀπέρριψε τὴν ζωὴν, τὴν δεξιὰν χεῖρα μετ' ὀδύνης ἐκτείνας καὶ περιαγαγὼν τῷ στόματι, ὡς ἐάν ἤθελε ν' ἀποσπογγίσῃ τὸ δι' αὐτοῦ ἐκρῶν αἷμα!

Χαρὴν τῆς ἱστορίας τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἱπποδρόμου ἀνεγράφη ἐνταῦθα τὰ αἵματηρὰ ταῦτα γεγονότα, ὧν ἄνευ δὲν θά ἦτο πλήρης ἡ περὶ τῶν ἐν αὐτῷ τελομένων ἀντίληψις.

Αἱ ἵπποδρομίαι παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς ἐτελοῦντο, ὡς εἶπον ἀνωτέρω, ἡ κατὰ τὸν Μαῖον ἡ κατὰ τὰς ἑορτὰς τῶν Χριστουγέννων, καὶ κυρίως τὴν πρώτην τοῦ ἔτους.

Τὴν πρώην τῆς πολυποθῆτου ἡμέρας διεκοσμεῖτο ἡ πόλις ἑορτασίμῳ. Τὰ παρὰθῦρα καὶ αἱ θύραι ἐστολίζοντο διὰ κλαδῶν δάφνης καὶ στεφάνων ἐξ ἀνθῶν, οἱ δὲ ἱπποκόμοι μετέβαινον ἐν ἑορτασίμῳ στολῇ μετὰ λαμπαδῶν νὰ εὐχρηθῶσιν εἰς τοὺς ραχτωμένων ἐκκίον τὰ πλευρὰ του, καὶ

ΔΙΗΓΗΣΕΙΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΟΥ

ΟΔΟΚΛΗΡΟΣ ΣΤΡΑΤΙΑ ΔΙΧΜΑΔΩΤΟΣ

Πάντες ἐστρέψαμεν τὰ ἀποβλακωθέντα βλέμματα μας πρὸς αὐτό. Τὴν μανίαν τῆς μάχης διεδέχθη εἶδος ἀποχαυνώσεως. Ἐκαθάρισα μηχανικῶς τὸ ὄπλον μου, τὸ ὁποῖον ἦτο καταμέλανον ἐκ τῆς πυρίτιδος καὶ ἐκάπνιζεν. Οἱ ἄνδρες ἤρχισαν νὰ μεμφιστριώσι.

Ποῦ εἶνε τώρα ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος μὲ τὰ πολλὰ γαλόνια ; Νὰ στρατηγοὶ οἱ ὁποῖοι δὲν ἀξίζουν οὔτε ἓνα δεκανέα ! εἶπές τις ἐξ αὐτῶν.

Ἐνθουμήθην ὅτι πράγματι τὴν προῖαν ἀνώτερός τις ἀξιωματικός, στρατηγὸς ἢ συνταγματάρχης, διήλθε τῶν τάξεων μας καὶ μὲ ὕψος θεατρικόν :

— Παιδιά, μας εἶπεν, ἀνήκετε εἰς τοὺς ζουαβούς τῆς Ἀφρικῆς, σὰς ὑπόσχομαι νὰ σὰς ἐπαναφέρω νικητὰς εἰς Παρισίους, ἀφοῦ πρότερον διέλθετε ἀπὸ τὰ πτώματα τῶν Πρώσων ! Δυστυχῶς δὲν ἐπρόκειτο πλέον νὰ διέλθωμεν διὰ μέσου πτωμάτων ἐπρόκειτο ἀπλούστατα ἀπὸ στρατιῶται νὰ γεινώμεν αἰχμαλωτοί.

Αἱ πρωσσικαὶ πυροβολαρχίαι ἐξηκολούθουν νὰ κανονισθῶσι, καίτοι ἡ λευκὴ σημαία ἐξηκολούθει νὰ κυματίζει. Τὸ ἀτυχὲς ἀπόσπασμά μου, ἐλαττωθὲν κατὰ τινὰς ἄνδρας, κατήλθε τῶν προμαχόνων, ἐφθασεν εἰς τὴν ὁδὸν τῶν Παρισίων ὅπου ἐνωθὲν μετὰ τινος ἄλλου λόχου, παρετάχθη ὡς τιμητικὴ φρουρά. Κατὰ διαλείμματα αἱ ὀπίδες διεργυγνύοντο προξενούσαι ὕλικας ζημίας. Εἶχμεν τὰ ὄπλα παρὰ πόδα.

Οἱ παλαιότεροι ἐκίνουν τὰς κεφαλὰς τωνοῖσι ἠνόησαν ὅτι τὸ πᾶν εἶχε τελειώσει.

Οὐδεὶς ἐγνώριζε τί ἐπρόκειτο νὰ πράξωμεν ἐκεῖ μένοντες. Ἐπὶ τέλους ὀλίγον μας ἐνδιέφερε τούτο. Ἐμένομεν ἀπαθείς εἰς τὰς καταπιπτούσας ὀπίδας, αἵτινες ἐπιπέρουσι ζημίας εἰς τὰς οἰκίας. Διαγγελεῖς ἀξιωματικοὶ ἀνῆρχοντο καὶ κατήρχοντο τὴν ὁδόν. Εἰς τούτων κατηυθύνθη εἰς τοὺς προμαχῶνας, ἐκάλεσε τὸν σημαιοφόρον καὶ ἐζήτησε ἀπόσπασμα ἐκ τινῶν ἀνδρῶν. Ἀπεύκτως ἀναμένουν τὸν ἀπεσταλμένον ! μοὶ εἶπεν ὁ πλησίον μου. — Τὸ βλέμμα μου ἐστρέψα πρὸς τὸν θάλον τὸν ὁποῖον τσσακίς εἶχον διέλθει καὶ ἐπὶ τῶν μαυρισμένων λίθων τοῦ ὁποῖου ὑπῆρχον λευκὰ σημεῖα ἐκ τῶν σφαιρῶν.

Ἡ κινητὴ γέφυρα κατεβιβάσθη, οἱ φραγμαὶ ἀφῆρθησαν ἐξ αὐτῆς εἰς δὲ συνταγματάρχης βρυαρὸς ἀκολουθούμενος ὑπὸ σαλπικατοῦ διήλθε τὰς τάξεις μας ἐν συνοδείᾳ γάλλων ἀξιωματικῶν. Πάντες τὸν παρακολουθοῦμεν διὰ τοῦ ὀφθαλμοῦ ἔφερε τὸ κράνος καὶ τὸν στακτόχρονον μανδύαν.

Ἦτο ὑψηλός, ισχνός, ξανθός· εἶχε τοὺς ὀφθαλμούς ὠχροκυάνους καὶ μας προσητέρει

προσεκτικῶς ἀνοίγοντες αὐτοὺς ὑπὸ τὰ χρυσα ὀμματουαλίᾳ του. Τὸν ἠκολούθει μὲ βῆμα στρατιωτικόν· εἰς σαλπικατῆς ἔχων τὸ πρόσωπον μικρὸν χρώματος κιτρίνου περιβαλλόμενον ὑπὸ ἐρυθρᾶς γενειάδος. Ἐφερε κάλυμμα τρίχινον καὶ τὴν κοκκίνην στολὴν τῶν πρώσων εὐσάρων. Ἐβλεπεν ἀτενῶς, πιστὸς εἰς τὴν πειθαρχίαν, τὸν ὦμον τοῦ συνταγματάρχου του, τοῦ ὁποῖου ἡ στάσις ἦτο μίγμα στενοχωρίας καὶ αὐαδίας. Μόλις ἔκαμεν ἑκατὸν βήματα ὅτε ὀδὶς πρωσσικὴ ἔπεσε περὶ τὰ δεκά μέτρα μακρὰν του. Ἡσθάνθη φρικίασιν, στραφεῖς δὲ πρὸς τοὺς συνοδοὺς του : Κύριοι, σὰς ζητῶ συγγνώμην· εἶνε ἄλλειψις εὐγενείας ἀπὸ μέρους μας. Αἱ πυροβολαρχίαι μας δὲν εἶδον κατὰ πάσαν πιθανότητα τὴν λευκὴν σημαίαν... Εἶνε ἀπίστευτον !

Ἡ ἄλλειψις αὕτη εὐγενείας, ὡς εἶπεν ὁ πρώσος συνταγματάρχης, ἐστοίχισε τὴν ζωὴν εἰς δύο δυστυχεῖς, τοὺς ὁποῖους ὅταν μετέφερον ἐπὶ τεσσάρων ὄπλων : — Μυριακίς συγγνώμην ! ἐπνέλαθεν ἐξαιολοῦθῶν τὸν ὀρόνον του. — Ὀλιγώτεροι ὀπίδες καὶ περισσοτέρα σιγὴ θὰ ὠφέλιμα περισσότερον τὸ Σεῶν.

Τὰ βλήματα ἐπιπτον διαρκῶς, φονεύοντα, τραυματίζοντα, καταστρέφοντα. Ἡ ὑψωθείσα ἐπὶ τοῦ προμαχῶνος λευκὴ σημαία δὲν ἔθεσε τέρμα εἰς τὴν ἐπίθεσιν, ἐνῶ παρέλυσε τὴν ἀμυναν. Ἐν τούτοις περὶ τὴν ἕκτην ἑσπερινὴν ὥραν τὸ πῦρ ἠλαττώθη καὶ βραχυθῶν κατέπαυσε. Σιγὴ θλιθερά, πλήρης βύμβου καὶ μεμφιστριῶν κατέλαθε τὴν πόλιν. Μὰς ἀπηγορεύθη νὰ ἀνέλθωμεν ἐπὶ τῶν προμαχόνων. Ἐν τούτοις παρὰ τὴν ρητὴν ταύτην ἀπαγόρευσιν οἱ στρατιῶται ἐκεῖ συνεσφαιρούοντο. Εἰς τούτων, ἐν στιγμῇ ἀπογνώσεως, ἐπυροβόλησαν. Ἀγρια ὠρυγαὶ τῶ ἀπῆντησαν. Οἱ ἀξιωματικοὶ ἔδραμον. Εἰς λοχαγός, ὅπως ἀποφύγωμεν ἐπικειμένην ρῆξιν, μετέβη παρὰ τινὲς συνταγματάρχῃ πρώσῳ ὅστις ἐδείκναι τὰς ἐκτὸς τῶν τειχῶν δυνάμεις καὶ τῶ ἐζήτησε συγγνώμην. Ἡ κεινητὴ γέφυρα παρὰ τὴν ὁποίαν ἔρριψα τὰ πρώτα μου φυσίγγια ἔμενε καταβιβάσμενη. Δυὸ γάλλοι σκοποὶ ἐβιάζον ὑπὸ τὸν θάλον, δύο δὲ σκοποὶ πρώσσοι εὐρίσκοντο ἀντιμέτωποι τούτων εἰς τὸ ἀντίθετον μέρος τῆς τάφρου. Ἠγνόνουν τί νὰ πράξω. Ἐβημάτιζον ἄνω κάτω, ὅτε μὲν μόνος ὅτε δὲ μετὰ τινος συναδέλφου. Κατὰ τὴν διάβασιν ἀντηλάσσοντο λέξεις τινές, δι' ὧν ἐξεδηλοῦτο ἡ ὀργή. Δὲν μὲ συνεκράτει πλέον ἡ ὀρμὴ τῆς πάλης. Τὴν μεγάλην μεταβολὴν συνώδευε μεγάλη κατὰπτωσις ἠθικὴ. Κατέπεσον ἐπὶ τοῦ εἰδάφους καὶ ἐκοιμήθην ὕπνον βρῦν.

Φιθερὸς θόρυβος μὲ ἀφύπνισε τὴν ἐνάτην. Οἱ ὀφθαλμοὶ μου ἐθαμβώθησαν ἐκ τῆς λάμψεως πυρακίας τὴν ὁποίαν ὁ πρωσσικός στρατός ἐχρῆνέτισε μὲ φρενητιώδεις ἐπευφημίας. Τρεῖς ἢ τεσσαρεσκαίαι ἐκαίοντο. Περιτυλιγμένοι ἐντὸς τοῦ πιστοῦ μου μανδύου ἔμενον ἐξηπλωμένοι ἐπὶ τῆς ράχους καὶ ἐβλεπον τὴν πυρκαϊάν ἣτις ἐρώτιζε τὸν οὐρανόν. Μόνον ὁ κράτος κανονίου θὰ μὲ ὑπερχεῖ νὰ ἐγερωθῶ, τὸσον εἶχον παύσει

νὰ σκέπτομαι ὅτι ζῶ. Ἐκ τῶν ζουαβῶν τῶν πλησίον μου ἄλλοι μὲν ἐκοιμῶντο ἄλλοι δὲ ἐκάπνιζον.

Πόσα γεγονότα συνέβησαν κατὰ τὰς δύο ἐκείνας ἡμέρας ! Αἱ χεῖρές μου ἦσαν κατὰμαυροὶ ἐκ τῆς πυρίτιδος. Ὑπόκωφος καὶ διαρκῆς θόρυβος μὲ ἐξήγειρε τῆς καταστάσεώς μου ἐκείνης. Μάξιμι πυκναὶ καὶ σεβραὶ ἐβιάζον ἐν τῷ σκότει τῆς νυκτός, διερχόμενοι πλησίον μου ἦσαν τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ, ὅστις ἀπόλεσε τὴν ἀποτελεσματικὴν μάχην. Ἡττημένος καὶ καταπεπονημένος παρετάσσετο ἐπὶ τῶν προμαχόνων. Ὀλόκληρα συντάγματα πεζικοῦ ἠκολούθουν τὸ σύνταγμα τῶν πεζοναυτῶν, τὸ ὁποῖον τὸσον ἠρωικῶς ἠγωνίσθη. Πολλὰ συντάγματα δὲν ἐπολέμησαν.

Συγκεχυμένα διαμαρτυρίαι ἠκούοντο εἰς τὰς τάξεις των. Ἐκλογωντινῶν ἀσυναρτήτων ἐπληροφόρηθημεν ὅτι ὁ στρατάρχης Μὰκ Μκὼν εἶχε πληγωθῆ, — τινὲς ἔλεγον ὅτι εἶχε φονευθῆ, — καὶ ὅτι ἐν τῇ ἀρχηγίᾳ διεδέχθη τὸν Δουκρὸ ὁ στρατηγὸς Βιμπρεν. Ἡ τρέμουσα λάμψις τῶν λογγῶν ἐξήρητο ὑπερᾶνω τῶν πηλικίων. Πάντες ἐπροχώρουν μὲ βῆμα βαρὺ ἔφερον τὸ βάρος τῆς ἥττης. Μέρους τῆς νυκτός παρήλθεν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θορύβου ἐκεῖνου. Πότε ἐκλειον τοὺς ὀφθαλμούς καὶ πότε ἠνοιγον αὐτοὺς· τάγματα διεδέχοντο ἄλλα τάγματα· τὰ ἐβλεπον ὡς ἐν ὕπνῳ.

Ἠγέρθη ἄμα τῇ προίᾳ. Συνοστισμὸς μέγας ἐπεκράτει εἰς τὴν πόλιν ἐκ στρατιωτῶν διαφόρων ὄπλων συνηθροισμένων εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ τὰς πλατείας. Ὅλον αὐτὸ τὸ πλῆθος τὸ ὁποῖον οὐδεμία πλέον πειθαρχία συνεκράτει ἐθαύρει πανταχοῦ. Στρατιῶται ρικένδυντοι περιεφέροντο εἰς τὰς ὁδοὺς ἀσκόπως. Ὁμοίazon μάλλον πρὸς ἀγέλην ἢ πρὸς στρατεύμα. Αἰφνης κίνησις τις ἐγένετο μετὰξὺ αὐτῶν Ἀμαξάτις τεθριππος ἐφάνη εἰς τὴν ὁδόν· ἄνθρωπος φέρων πολιτικὴν ἐνδύμασιν καὶ τὸν μεγαλόσταυρον τῆς λεγεῶνος τῆς τιμῆς ἐκάθητο ἐν αὐτῇ φρικίασις διέτρεξε τὰς τάξεις μας· ἦτο ὁ αὐτοκράτωρ. Παρητήρει τὸ πλῆθος μὲ τὸ γνωστὸν του ψυχρὸν βλέμμα. Τὸ πρόσωπόν του ἐδείκνυε κόπωσιν· οὐδεὶς ὅμως τῶν μυῶν συνεσπάτο. Ὀλόκληρον τὴν προσοχὴν του ἀπερρόφα τὸ σιγάρον τὸ ὁποῖον ἐκράτει ἐντὸς τῶν δακτύλων. Πάντες ἠγνόνουν ποῦ μετέβαινε. Παρ' αὐτὸν καὶ εἰς τὸ ἀντίθετον καθίσμα εὐρίσκοντο τρεῖς στρατηγοὶ ἀνταλλάσσοντες λέξεις τινὰς χαμηλοφώνως. Ἡ ἀμαξά ἐπροχώρει βάδην. Ὀργὴ καὶ φρικὴ ἐβασίλευε περὶ τὴν ἀμαξάν ἐκείνην, ἣτις μετέφερε μίαν αὐτοκρατορίαν. Εἰς θεράπων φέρων τὴν πρασίην στολὴν προηγείτο αὐτῆς. Ὅπισθεν ἤρχοντο σταυλίται χρυσοκεντήτους φέροντες στολάς.

[Ἐπεται συνέχεια].

